

BOEKEN bespreking

Operaties in de Oost

De Koninklijke Marine in de Indische Archipel (1945-1951), Bijdragen tot de Nederlandse Marinegeschiedenis, 13, door R.E. van Holst Pellekaan en I.C. de Regt, Amsterdam (De Bataafsche Leeuw), 2003
ISBN 90 6707 566 3
€ 39,50

De strijd in Nederlands-Indië tussen 1945 en 1949 wordt meestal bestudeerd vanuit het perspectief van de landstrijdkrachten. De rol van de Koninklijke Marine tijdens het conflict is altijd wat onderbelicht gebleven. Er zijn eigenlijk maar twee belangrijke studies over dit onderwerp verschenen. Dat zijn prof. dr. G. Teitlers *Vlootvoogd in de knel. Vice-admiraal A.S. Pinke tussen de marinestaf, Indië en de Indonesische Revolutie* (Assen, 1990), dat gaat over het beleid van vice-admiraal A.S. Pinke die als Commandant Zeemacht voor de maritieme operaties in Indië verantwoordelijk was en dr. D.C.L. Schoonoords proefschrift over de geschiedenis van de Mariniersbrigade onder de titel: *De Mariniersbrigade 1943-1949. Wording en inzet in Indonesië* (Den Haag, 1988).

Het hier besproken boek is een waardevolle aanvulling op deze studies. Het gaat vooral in op de operaties van de KM en de Militaire Luchtvaartdienst (MLD) in de Archipel. Het belicht de omvangrijke en gevarieerde taak die de marine moest uitvoeren. Het is een degelijke en informatieve studie die een goed beeld biedt van de verrichtingen van de marine.

Beide auteurs hebben al eerder interessante boeken gepubliceerd. Samen met J.F. Bastiaans schreven zij *Patrouilleren voor de Papoea's. De Koninklijke Marine in Nederlands-Nieuw-Guinea 1945-1962* (Amsterdam, 1990, twee delen) en de eerstgenoemde schreef het lezenswaardige *Tienduizend vrije vogels. Oorlogs-*

R.E. van Holst Pellekaan – I.C. de Regt

OPERATIES IN DE OOST

De Koninklijke Marine
in de Indische archipel (1945-1951)

BIJDRAGEN TOT DE NEDERLANDSE MARINEGESCHIEDENIS

vrijwilligers bij de Koninklijke Marine, 1944-1950 (Amsterdam, 1993).

Veelzijdig takenpakket

De rol van de marine is tijdens de strijd in Indië niet zo groot geweest als die van de landstrijdkrachten. Toch heeft zij op tal van manieren een bijdrage geleverd. Het takenpakket van de marine was veelzijdig, zo blijkt uit het boek. De materiële en personele voorziening bleven echter nogal mager.

Vice-admiraal Pinke, die van 25 januari 1946 tot 1 oktober 1949 Commandant Zeemacht was, heeft hard moeten knokken voor de opbouw van de marinestrijd-

krachten en vervolgens voor het instandhouden ervan tegen de immer dreigende bezuinigingen uit Nederland.

Het was vooral 'klein materieel' dat in Indië werd ingezet. Het ging immers voornamelijk om patrouilleren in de uitgestrekte Indische wateren. Torpedobootjagers waren de grootse eenheden, de rest bestond uit patrouillevaartuigen, korvetten en mijnenvegers. In totaal ging het om een vloot van 70 vaartuigen.

Daarnaast beschikte de MLD over 51 toestellen (Dakota's, Catalina's en Fireflies). Het was een kunst op zich om deze vloot

van een goede walorganisatie te voorzien, die vooral draaide om het marine-etablisement te Soerabaya, vanouds het centrum van alle activiteiten in de Oost. Aan dit aspect, materieel en walorganisatie, besteden de auteurs in elk hoofdstuk de nodige aandacht.

Wederopbouw van de marine

Het eerste hoofdstuk beschrijft de moeizame wederopbouw van de marine in Indië. Bij de slag in de Java Zee was veel materieel verloren gegaan. De situatie in de tweede helft van 1945, toen de Indonesische vrijheidsstrijd begon, was niet gunstig om tot een snelle wederopbouw te komen. De Britse autoriteiten hielden Nederland kort, dat gold ook voor admiraal C.E.L. Helfrich, die leiding moest geven aan het herstel.

Met Helfrich kon de regering echter niet verder. Zijn plannen waren, zoals de auteurs zeggen 'weinig realistisch', en hij kon met de Britten volstrekt niet overweg. Hij moest plaatsmaken voor Pinke, die voor een modernisering moest zorgen in samenwerking met de gelijktijdig aangestelde nieuwe Commandant Leger, luitenant-generaal S.H. Spoor (met wie Pinke steeds goed heeft kunnen samenwerken) en met luitenant-gouverneur-generaal dr. H.J. van Mook, die het opperbevel over de land- en zeestrijkrachten uitoefende. Aan de beleidskant van de zaak en aan de politiek-historische context geven de auteurs in elk hoofdstuk voldoende aandacht.

Onvoldoende rechtsmiddelen

Maar het hoofdthema van het boek is toch de beschrijving van de operaties zelf. De taak van de marine was hulp te verlenen bij het Nederlandse gezagsherstel in de archipel en bij de wederopbouw na de ontwrichting van de oorlogsjaren. De uitvoering van die taak werd aanvankelijk bemoeilijkt doordat het aan voldoende varend materieel ontbrak en vanwege het feit dat de Britse autoriteiten de marinebasis Soerabaya gesloten hielden.

Bovendien ontbrak het aan rechtsmiddelen. De vraag was of de marine zomaar een blokkade kon afkondigen of buitenlandse schepen kon aanhouden en contrabande in beslag kon nemen. Niet op basis van oorlogsrecht, want er was in de ar-

chipel geen sprake van 'oorlog'. Wanneer Nederland toegaf dat het 'oorlog' was, zo redeneerde men, dan impliceerde dat dat de Indonesische republiek als volwaardige tegenstander werd aanvaard, waarmee als het ware ook diens soevereiniteit werd erkend.

Die indruk wilde Nederland niet wekken, maar daarmee maakte ons land het zichzelf wel moeilijk. Over een regeling voor de controle van de scheepvaart in de Indonesische wateren is veel gediscussieerd. Pinke had hierover duidelijke opinies. De meningsvorming en uiteindelijke regelingen worden helder beschreven in de verschillende hoofdstukken.

Patrouilles

Nadat in de loop van 1946 een flinke aanvulling van het varend materieel tot stand was gebracht, kon het patrouilleren met voortvarendheid worden aangepakt. De noordkust van Java, Soerabaya, de Grote Oost en vooral de wateren aan de noord- en oostkust van Sumatra waren het zwaarste punt. Vooral de oostkust van Sumatra, die tegenover Singapore en Malakka ligt, was een belangrijk gebied voor de controle van de zeevaart.

De 'illegale scheepvaart', zoals het heette, die een belangrijke bron van inkomsten vormde voor de Indonesische Republiek, moest aan banden worden gelegd. Alleen al in 1948 werden meer dan tienduizend vaartuigen aangehouden en gecontroleerd, waarvan een deel werd opgebracht en in beslag genomen.

In 1947 en 1948 slaagde de marine er steeds beter in om de kust van Sumatra af te sluiten, waarmee aan de oorlogsinspanning van de Republiek zware hinder en schade werd toegebracht. Daarnaast verleende de marine steun aan operaties van de KL en KNIL, bijvoorbeeld tijdens de bezetting van Bali en Lombok in het begin van 1946 en veel later, tijdens de slotfase van de strijd, aan KNIL-detachementen die op Sumatra zuiveringsacties moesten uitvoeren. Ten slotte was er uiteraard de steunverlening bij de twee politionele acties (21 juli-5 augustus 1947 en 19 december 1948-5 januari 1949); vooral tijdens de laatste werden KM en MLD tot de laatste man toe ingezet.

Soevereiniteitsoverdracht

Een interessant laatste hoofdstuk gaat over de KM in Indonesië na de soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949. Tot 1 januari 1951 is de KM actief gebleven in de Indonesische wateren. Nederland wilde graag een maritiem steunpunt in Indonesië behouden (Soerabaya) om politiek-strategische redenen en tevens om de zakelijke belangen te verdedigen.

Het was de taak van de KM de Indonesische marine (een *quantité négligable*) bij te staan in het uitvoeren van patrouillediensten, bij het mijnenvegen en hydrografische werkzaamheden en bij de opleiding van Indonesisch marinepersoneel. Vice-admiraal F.J. Kist, die het op 1 oktober 1949 van Pinke had overgenomen – en na 27 december 1949 Vlagofficier van de Koninklijke Marine in Indonesië (VKMI) was – had er een harde dobber aan.

De onderlinge verhoudingen waren slecht, de Indonesiërs hadden moeite met de presentie van de marine (zij maakten er daarom al snel een eind aan), terwijl Kist's periode werd gekenmerkt door allerlei politieke en militaire incidenten die de verstandhouding verder bedierven.

Informatief en lezenswaardig

Afsluitend, dit is een informatief en lezenswaardig boek. Het is vooral beschrijvend van aard. Het streeft niet naar volledigheid, maar wil wel een overzicht bieden van de vele en afwisselende operaties die de KM in Indië heeft uitgevoerd. Daarin zijn de auteurs uitstekend geslaagd.

Het boek bevat veel fraaie foto's. Een krachtiger conclusie met een uitvoerige beschouwing over de betekenis van de KM in deze strijd zou wel op zijn plaats zijn geweest. De epiloog voldoet eigenlijk niet als zodanig. En zonder meer jammer is het dat het boek geen annotatie bevat. Dat is voor een dergelijke studie, die gebaseerd is op zo veel en zulk interessant achiefonderzoek en die een historisch-wetenschappelijk karakter draagt, toch eigenlijk een groot manco.

dr. J.A. DE MOOR, IMG/KL